

Der var engang...

Af Ane Marie Søborg

“Ku’ I huske Tykke Ib og flødebollerne?”

Ekspedienten sagde til ham, at hvis han kunne spise 15 flødeboller, måtte han få dem gratis. Det skulle han lige tænke over, sagde han og gik ud af butikken. Han kom tilbage igen, sagde ja til tilbuddet og spiste alle 15. Da ekspedienten så spurgte, hvor han var gået hen, fortalte han, at han først skulle finde ud af, om han kunne spise så mange, så han var taget over i en anden butik og købt 15 flødeboller der og spist dem først. Det blev altså til 30 flødeboller i alt.”

“Det passer ikke. Det var røde pølser”

Med disse linjer indledes fortællingen om en af Skjerns mange såkaldte originaler. 60 mennesker er samlet i Skjern Vindmølle med det formål at mindes livet i Skjern, som det så ud før. Tilsyneladende har Ib Karkov Jakobsen sat sig i bevidstheden hos de fleste borgere i Skjern, for der er mange historier om lige netop ham.

Det er tredje gang Skjern-Egvads Museumsforening afholder Erindringscafé på den gamle vindmølle i Skjern, og for hver gang kommer der flere og flere. I dag er der dækket op til ca. 50 personer, men det går hurtigt op for værterne, at der skal flere stole ind i lokalet. 10 minutter senere sidder 60 Skjern-borgere og lytter til Bendt Christiansen (fotograf fra Dagbladet), som holder dagens første oplæg. Han fortæller om sin tid som bydreng i 1950’ernes Skjern.

Inden han er færdig med sin præsentation, godt 40 minutter senere, har han redegjort for en tid, hvor der i Skjern var 20 små selvstændige købmænd, og hvor 10-årige drenge havde ansvar. I én og samme fortælling får vi forståelsen

Ibs kasket.

af det vestjyske handelsgen og forskellen på vestjyder og københavnere, nemlig da han blev sat til at pakke krager og alliker ind under prædikatet “Delikate Vestjyske Skovfugle”, som derefter blev solgt til Københavnske middagsborde.

Bendt Christiansens erindringer inspirerer andre i lokalet til også at fortælle om deres barndom som bydreng. Alle mand kender til deres første møde med budcyklen og husker deres første løn, som ofte lå på omkring de 15

Ib er den høje mand nr. fire fra venstre.

kroner om ugen, og hvordan man ved juletid kunne få endnu mere i "drikkepenge" end man fik i løn.

Oplægget er et ganske konkret eksempel på, hvordan erindringshistorie kan foregå i praksis: Erindringshistorie, som det foregår på samtaleplan, i en samtalsituation, hvor forskellige fortællere efter tur stykker deres livshistorier sammen og rekonstruerer dem med hjælp fra resten af forsamlingen, som samtidig udfordrer, underminerer og fortæller med.

Denne artikel vil invitere dig til en rundvisning i, hvordan erindringerne bruges i forskningen og demonstrere nogle af de mest kendte problematikker inden for metoden. Artiklens sigte er at fremstille hvordan historiarbejdet foregår, mens det foregår, og vise, hvordan historien bliver skabt, brugt og forhandlet i en proces, hvor erindringscaféens brugere trækker på både egne livshistorier og sætter dem i et kollektivt perspektiv alt imens de internt forhandler om Skjerns historie.

Er vi ved at forandre måden, vi tænker historie på?

Det er snart 10 år siden, at jeg påbegyndte min uddannelse i historie. I løbet af de første par år blev vi præsenteret for historiefagets mange metoder. Det var tydeligt, at der blandt underviserne var en hierarkisk inddeling af disse metoder.

Det var ikke alle, der var lige fine. Denne antagelse var der mange af de studerende, der adopterede – jeg selv inklusiv. Men min studiekammerat derimod forelskede sig allerede fra første semester i den ellers – for os "rigtige historikere" – mindre estimerede metode, mikrohistorie. Den typiske bemærkning fra mig var, "Jamen, denne metode går jo imod alt det, vi har lært inden for historisk kildekritik."

Ikke desto mindre læste jeg hendes opgaver med stor fornøjelse. Jeg slugte dem. Særligt de store opgaver, hvor jeg blandt andet kunne dykke ned i fem "uvorne pigers" liv på et sydfynsk genopdragelseshjem. Jeg forstod, hvad det er mikrohistorien kan. Den berører historien på en helt anden måde end de traditionelle historiske tilgange.

Efter overtalelse fra min studiekammerat valgte jeg så på 5. semester at følge faget "Mikrohistorie" med underviseren, Liv Egholm. Der var kun syv studerende, der deltog.

Når historien bliver konkret

Her blev jeg for alvor introduceret til mikrohistoriens muligheder. Metoden læner sig op ad antropologien. Det er mikrohistoriens ambition at indkredse "det levede liv". Hermed forstås det evigt foranderlige liv, der udfolder sig hver dag, og som kan have en hvilken som helst aktør i hovedrollen. Dermed er aktøren ikke begrænset til de personer, der oftest er repræsenterede i historiebøgerne.

Ambitionen for mikrohistorikerne er således at skrive de "glemte" folk ind i historien, ikke i en anonym og statistisk tilgang, som socialhistorikerne havde gjort det, men med et fokus på det enkelte navngivne individ. Dermed formulerer mikrohistorikerne både en kritik af den historieskrivning, der lægger vægten på de "store" handlende personer og af den makro- og strukturhistoriske tilgang, der har domineret europæisk historieskrivning siden 1950'erne.

Selvom mikrohistorikerne reducerer deres analyseområde til enkelte grupper eller individer, er det ikke en afvisning af, at det "levede liv" – hverdagslivet – også betinges af sociale strukturer og kulturelle komponenter.¹

Individopfattelsen er helt central for mikrohistorikere. De eneste enkeltpersoner, hvis skæbne og liv tidligere har fyldt historiebøgerne, er defineret som "betydningsfulde" personer. Men spørgsmålet er om ikke andre personer, f.eks. 1940'ernes jernbanearbejdere fra Videbæk samt de lokale modstandsgrupper i Tarm, ikke er lige så betydningsfulde i beskrivelsen af Danmark under besættelsen.

Svaret er "Jo". Disse individer er betydningsfulde, fordi individet ikke blot bevæger sig og handler ud fra en fastlagt ramme, vi kan kalde kultur eller struktur, men fordi der for mikrohistorikerne er tale om et samspil og en gensidig udveksling mellem det kulturelle niveau og hverdagslivet. Det er mødet mellem individet og dets kulturelle forudsætninger, muligheder og begrænsninger, hvor dynamikken flourerer, der er det helt centrale. Man kan sige, at kulturen er på spil i hvert øjeblik, et individ handler, for godt nok handler en person i forhold til sin kultur, men denne kultur forandres ligeså i takt med, at individet handler og udvikler sig.²

Mikrohistorikernes anvendelse af enkelte navngivne personer, om det så er en gruppe eller en enkelt person, tillader at følge personen i de forskellige efterladte dokumenter, tekster og sagsakter mv. også at afdække et levnedsløb. Med udgangspunkt i en enkelt person er det muligt at undersøge de begivenheder, institutioner, foreninger og arbejdspladser mv., som har været med til at binde personens liv sammen.

Derved har vi som historikere, med mikrohistorien som metode, mulighed for at afdække et mere sammenfat, sammenhængende og måske mere modsætningsfyldt billede af en historisk periode end andre metoder.

Din erindring – vores historie

Efter at jeg færdiggjorde min kandidatuddannelse i historie fik jeg arbejde hos Københavns Stadsarkiv. Her skulle jeg arbejde med over 3000 erindringer, der var indsamlet i 1969 og 1995. Materialet giver et enestående indblik i,

hvordan den almindelige befolkning både har oplevet de store begivenheder, såsom Anden Verdenskrig, men også de personlige oplevelser som første skoledag, konfirmationen og den første kærlighed. Vi kan fornemme, hvordan de har oplevet og været en del af den teknologiske udvikling i 1900-tallet.

På mange måder ligger "erindringshistorie", sig op af den ovennævnte mikrohistorie. Den tillader os at grave et spadestik dybere og se længere end de statistiske undersøgelser. Erindringerne giver os et indblik i, hvad der ligger bag antallet af arbejdsløse og elever på skolerne, og de viser os et ansigt på den gennemtrængende fattigdom og ulighed, der eksisterede og dermed motivationen for udviklingen af det velfærdssamfund, vi har i dag. Ikke mindst beskriver de en hverdag, der om få år ikke længere er genkendelig.

Når vi stiller spørgsmålstegn ved erindringen

Inden for de seneste 10 år har erindringshistorien præsenteret sig som en enestående måde at formidle lokalhistorien på. Derfor ser vi nu, at flere og flere lokalmuseer og lokal- og stadsarkiver gør brug af denne metode. Det er en ny måde at skabe samhørighed mellem museet og lokalbefolkningen. Historien bliver nærværende. Dette har medført at metoden næsten har fået en form for kultstatus inden for historievidenskaben, og at der nu eksisterer mange opfattelser af, hvad erindringshistorie er og hvad den kan bruges til.³

Ifølge erindringsforskeren Pierre Nora er begreberne Erindring og Historie hinandens modsætninger. Han betragter Historie som et videnskabeligt og metodisk værktøj, hvormed man kan bringe orden i vores opfattelse af fortiden. Erindringens funktion er derimod identitetsskabende, og vi bruger den til at identificere os i forhold til fællesskabet. Pierre Nora advarer derfor mod, at vi undersøger de forskellige erindringer for deres holdbarhed og historiske fakta, da vi på den måde er med til at ødelægge erindringen.⁴

Denne pointe støtter den danske forsker Niels Arne Sørensen imidlertid ikke. Han mener ikke, at begreberne Historie og Erindring er hinandens modsætninger, da det

...ikke er i vores interesse at bygge identitet og erindringsfællesskab op omkring problematiske eller ligefrem forkerte opfattelser af begivenheder, personer og sammenhænge i fortiden. Hvis vi vil lære noget af fortiden, må vi også tage fortiden så alvorligt, at vi forsøger at forstå den.⁵

Denne konklusion tilslutter jeg mig. Idéen om at erindring og historie er hinandens absolutte modsætninger kan spores tilbage til den franske sociolog Maurice Halbwachs (1877-1945) opfattelse af begreberne. Han mente at historikeren skulle søge, at være så objektiv som overhovedet muligt for at kunne sætte sig udenfor den sociale gruppe af personer, han ville undersøge.⁶ I dag har historikerne opgivet idéen om at fortiden kan genskabes eller rekonstrueres. Som historiker er jeg bevidst om, at den analyse jeg kaster ned over materialet, er min egen analyse. Det vil sige, at de erindringer, jeg vælger at analysere, er et bevidst valg foretaget af mig. Det skal her understreges, at jeg ikke opfatter erindring og historie, som værende én og samme ting. Jeg betragter historien som værende en videnskab, der forsøger at klargøre og forklare fortiden, mens erindringen, hvad enten den foregår individuelt eller kollektivt, prøver at legitimere fortiden og til tider skabe en loyalitetsfølelse overfor den.

Når vi mindes

Jeg er selv en del af områdets historie – født og opvokset i Tarm og Ørbæk – men desværre for ung til at huske Ib og de 20 små købmænd.

Min mor er fra Tarm, og min far er fra Skjern, og jeg har en indgroet forståelse for min morfars uholdbare skepsis over at hans datter fandt sammen med en Skjernereng.

Et af mine første minder om Ringkøbing-Skjern Museum – dengang Skjern-Egvad Museum – er i form af en høj mand

i grønne gummistøvler og vindblæst hår. Manden hed Tage Madsen. Han var i gang med at forklare os forskellen på lav- og højvande og gjorde os alle forvirrede, da vi for et øjeblik troede, at der eksisterede en havmand ved navn Ebbe, der kunne gøre mærkelige ting. Men Tage Madsen havde alle os børn i sin hule hånd.

Da jeg begyndte på Tarm Skole, fortsatte traditionen med at komme på tur med Tage Madsen og vi lærte vores område at kende på en helt ny måde. Jeg var endda så heldig at gå i den klasse, som skulle udføre Tage Madsen og Jørgen Trondhjems teaterstykke om miljø og forurening. Jeg mener, stykket hed "Når svanerne vender tilbage". Det var en del af vores skoleteater, men vi skulle samtidig også opføre det til kommunale forsamlinger i forbindelse med Skjern Å's genopretning. Vi følte faktisk, at vi bidrog med vores del til genopretningen af Skjern Å og ejer nu en vis barnlig stolthed over at se de mange svaner ude på Skjern Enge.

Jeg vil dermed påstå, at Ringkøbing-Skjern Museum var en vigtig aktør i min generations forståelse af vores geografiske og historiske tilhørssted. Samtidig har jeg altid været fascineret af, hvordan dette fantastiske område har set ud førhen. Jeg nyder at lytte til mine forældres og bedsteforældres fortællinger om deres barndom og ungdom i Skjern og Tarm og på den måde følge byernes udvikling.

Da jeg i foråret 2014 henvendte mig til Ringkøbing-Skjern Museum og fortalte om mine planer om at starte et erindringsprojekt, lå der dermed både et fagligt og et personligt motiv bag.

Drømmen er at indsamle så mange erindringer som muligt fra både land og by. Jeg vil have jeres historier frem i lyset, så vi sammen kan fortælle omverdenen og fremtidige generationer, hvordan området så ud engang, og hvor fantastisk det stadigvæk er.

Derfor har jeg i samarbejde med Ringkøbing-Skjern Museum arbejdet med et pilotprojekt hvor vi udstikker rammerne omkring erindringsprojektet og har indsendt ansøgninger til diverse fonde og pulje, så vi kan få økonomiske midler til at gennemføre projektet.

Jeg startede projektet med at blive glædeligt overrasket, ved at opdage at Ringkøbing-Skjern Museum allerede havde en stor mængde livshistorier liggende i arkiverne – historier, der primært dækker perioden 1900 og frem til ca. 1940. Derudover var der en stor mængde erindringer om arbejdet på Nordsøværftet i Ringkøbing. Håbet er, at museet med de nye erindringer kan formidle hele Ringkøbing-Skjern Kommunes historie lige fra Hvide Sande til Troldhede over en periode, der dækker 1940 og frem til i dag. Erindringerne er en naturlig forlængelse af Museets brand – “Levende historie” – og vi skal have aktiveret og indsamlet den lokale historie og viden, før det er for sent.

Glæden var også stor, da museet fortalte at Skjern-Egvad Museumsforening allerede havde planer om at igangsætte en række erindringscaféer i Skjern Vindmølle, hvor borgere fra Skjern kunne fortælle og diskutere Skjern i gamle dage. Jeg hængte mig på. Jeg er imponeret over, hvor stor en succes disse caféer har været lige fra starten. Det viser klart og tydeligt, at der er et stærkt ønske om at diskutere områdets samtidshistorie og dele egne fortællinger.

Det er målet, at disse erindringscaféer skal afholdes i så mange af kommunens landsbyer og byer som muligt. Hvis du er interesseret i at deltage i Skjern-Egvad Museumsforenings erindringscaféer, foregår de i Skjern Vindmølle 25. marts, 8. april og 22. april klokken 10-12.

Ane Marie Søborg kan kontaktes på ams@levendehistorie.dk

Noter

1. Liv Egholm: Mikrohistorie. *Den jyske Historiker* nr. 85, 1999.
2. Egholm.
3. Claus Bryld og Anette Warring: *Besættelsestiden som kollektiv erindring. Historie og traditionsforvaltning af krig og besættelse 1945-1997*. Roskilde 1998.
4. Pierre Nora: *Realms of Memory. Rethinking the French Past Vol. 1. Conflicts and Divisions*. New York 1996.
5. Niels Arne Sørensen: *Den Store Krig. Europæernes Første Verdenskrig*. Odense 2005, s. 410.
6. Anette Warring: Kollektiv erindring – et brugbart begreb? I: Bernard Eric Jensen *et al.* (red.): *Erindringens og glemslens politik*. Roskilde 1996.